

Bucureștii de odinioară - Șoseaua și Grădina Kiselev

Gabriel Constantin

Pavel Dimitrievici Kiselev⁴⁹ (1788-1872) a jucat un rol important în procesul de modernizare a Principatelor Române, implementând un set de reforme menit a așeza pe baze noi cadrul instituțional-administrativ, iar datorită acestui fapt, a fost singurul rus al cărui nume a fost păstrat până astăzi în nomenclatorul străzilor bucureștene fără resentimente.

Deși, astăzi, numele lui Kiselev este legat de șoseaua care leagă Arcul de Triumf de Piața Victoriei, puțini sunt totuși cei care știu că, în secolul al XIX-lea, numele generalului conte Kiselev era dat nu doar primei șosele din România, ci și celei dintâi grădini publice din București. Aceasta există și astăzi sub numele de Parcul Kiselev, iar cine are curiozitatea să treacă prin spatele Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” poate observa un bazin cu apă care a fost parte a unei grădini, a unui loc de plimbare și de întâlnire a elitei bucureștene din secolul al XIX-lea și din primele decenii ale veacului următor.

Bazinul grădinii în zilele noastre

⁴⁹ Forma rusească veche a numelui era Kiseliiov, scris și pronunțat chiar de ruși Kiselev, după înfățișarea franceză a onomasticului Kisseleff, care, din secolul al XIX-lea, a cunoscut cea mai largă răspândire.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în vremea lui Nicolae Mavrogheni (1786-1790), Bucureștii numărau 50 000–60 000 de locuitori⁵⁰, cuprinși în 97 de mahalale, existente încă de la mijlocul veacului, dar, în ciuda dezvoltării sale interioare, orașul mai păstra încă împrejmuirea medievală „cu puternice palisade din lemn de stejar”, așa cum o realizase Mircea Ciobanul la 1545 sau din trunchiuri groase de copaci înfipte în pământ unul lângă altul și fixate cu grinzi curmezișe, de tipul celei pe care o văzuse și Pierre Lescapier în iunie 1574, în acel moment socotită fortificație, refăcută în vremea lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782) și a lui Nicolae Mavrogheni⁵¹, când reprezenta doar o delimitare cu rosturi vamale și polițienești a perimetrului Bucureștilor.

La nord de această împrejmuire, începând din Piața Victoriei și până la pădurea Băneasa, se întindea o cîmpie goală, lipsită de copaci. Pe această cîmpie, dincolo de „bariera” de la capul Podului Mogoșoaiei, la intersecția cu un drum de centură, controversatul și extravagantul Nicolae Mavrogheni, a cărui slăbiciune „era dorința sa cea mare d-a figura în istorie”, a ridicat, în chiar primele șase luni de domnie (iunie-noiembrie 1786), un chioșc – sau un „palat de agrement” cum e numit după planurile ofițerilor imperiali Ferdinand Ernst și F. Purcel, aflat în dreptul școlii Generale nr. 11, I. Heliade Rădulescu din zilele noastre – și un „havuz”, adică o fântână curgătoare, cu ape aduse de la Crețulești, aflat la parterul chioșcului. Totodată, pe aceleași planuri se poate observa că între chioșc și Biserica ridicată în anul 1787, domnul a construit un corp de case domnești, nu atât de înalte ca și chioșcul, dar mai întinse.

Menirea havuzului ridicat de către Mavrogheni a fost clară; domnitorul dorea să ofere bucureștenilor un loc de plimbare pînă la cișmeaua sa, fapt care reiese și din porunca dată de acesta la 11/22 noiembrie 1786, potrivit căreia „ (...) afară la cîmpu de marginea Bucureștilor, în locul ce se numește la căpătiul podului Mogoșoaiei am ridicat o înfrumusețată zidire făcînd chioșc cu două odăi și cu toată podoaba sus și jos și havuz precum este de față văzut, unde pot ajunge și toți locuitorii ai poliției, de merg pe jos, fiind aproape, și-și fac priveala lor”.⁵²

Ulterior, Nicolae Mavrogheni a completat ansamblul construind o grădină în stil franțuzesc, situată cam pe locul unde se află astăzi Muzeul Țăranului Român, Muzeul de Științe Naturale „Grigore Antipa” și partea vestică a Pieței Victoriei. Fiind împărțită în patru pătrate, străbătute fiecare de cîte două alei încrucișate în forma crucii Sf. Andrei și având în mijloc un

⁵⁰ George Potra - Bucureștii văzuți de călătorii străini (secolele XVI - XIX), București, 1992, pp. 81, 84

⁵¹ Ibidem, p. 15

⁵² V. A. Urechia - Istoria Românilor. Scria 1786-1800, III, București, 1872, pp. 69-70

rondou, grădina lui Mavrogheni a avut o însemnătate aparte în condițiile în care a reprezentat, pe de o parte, prima grădină domnească de tip european, iar pe de altă parte, prima grădină de acest fel din București, depășind cu mult „primul parc englezesc”, din București al boierului Dudescu, pe care lady Craven îl aprecia, după ce l-a vizitat, ca fiind inferior celei mai modeste grădini deținută de un pastor englez de la țară.⁵³ Această grădină îi crea o stare de spirit specială lui Nicolae Mavrogheni; dacă avem în vedere mărturia grecului Anastase, comandantul beșliilor săi, potrivit căruia, în mijlocul florilor, domnitorul „avea o înfățișare mai voioasă, devenea și el de culoarea rozelor”.⁵⁴

În ceea ce privește Biserica ridicată de către Nicolae Mavrogheni în anul 1787 aceasta era situată la nord de incinta chioșcului cu cișmea, a caselor domnești și a grădinii, cu care alcătuiau însă un ansamblu. Biserica s-a păstrat până în zilele noastre, poartă numele ctitorului său, are hramul Izvorul dătător de viață și se află pe strada Monetăriei nr. 4. Totodată, pentru a asigura veniturile necesare Bisericii, Mavrogheni a înființat, în anul 1787, un al doilea tirg săptăminal, în ziua de joi, pe lângă cel „de Afară”, adică al Moșilor, care se ținea „alături de foisorului domnesc, în maidan, împotriva porții curții foisorului”⁵⁵, mai exact pe locul unde astăzi se află Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, grădina din spatele acestuia și latura de nord a Institutului de Geologie. În același timp, în anul 1788, în ansamblul construit de către Nicolae Mavrogheni s-a înființat tipografia „de la cișmea” cu caractere grecești. Deși după moartea lui Mavrogheni – executat de otomani în anul 1790, ca urmare a intrigilor marelui vizir –, grădina realizată de către acesta s-a degradat, „chioșcul” cu cișmeaua de la parter și casele domnești au continuat totuși să dăinuiască o jumătate de veac, astfel încât Alexandru Moruzi (1793-1796) oferă un bal și o cină la etajul reședinței domnești de la „Cișmeaua lui Mavrogheni”, în onoarea mării delegații ruse, condusă de M. I. Kutuzov, aflată în drum spre Poartă. Ceremoniile, desfășurate la lumina lampionelor și a focurilor de artificii, au fost descrise de un membru al soliei, Heinrich Christoph von Reimers.⁵⁶

Așadar, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul veacului următor, zona de la capătul Podului Mogoșoaiei, în ciuda încercărilor lui Nicolae Mavrogheni, nu devenise un loc de plimbare pe jos pentru

⁵³ George Potra - op. cit., p. 77

⁵⁴ V. A. Urechia - op. cit., 470

⁵⁵ Dan Berindei - Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862), București, 1963, p. 126

⁵⁶ Ion Ghica - Opere, II, București, 1956, pp. 296 - 297

bucureștenii de rind, altfel configurația locului ar fi avut o cu totul altă înfățișare.

În ceea ce privește plimbările boierilor, aceștia continuau să se deplaseze cu „butcile și caretele pe uliță”, deși Nicolae Mavrogheni interzisese vizitelor să se mai întrecă pe străzile înguste ale Bucureștilor. În anul 1791, ofițerul rus Alexandre de Langeron amintea că „marele lux al boierilor este să se plimbe călare pe ulițele Iașilor sau ale Bucureștilor, urmăriți de toți pierde-vară și cerșetorii orașului. Nimic nu este mai caraghios de văzut decât aceste plimbări. Boierul, ghemuit ca o maimuță pe un cal acoperit de zorzoane și de panglici, urmat de un jocheu evreu cu barbă și de 30 sau 40 de zdrențăroși, ar fi ceva destul de ciudat la Hyde Park sau la Longschamps”.⁵⁷ Cu atât mai ciudată ar fi părut, la Londra sau la Paris, extravaganța lui Nicolae Mavrogheni de a se plimba într-o trăsură trasă de cerbi, așa cum apare într-o acvaforte realizată de către Paul Pitritsch.

Nicolae Mavrogheni în trăsura trasă de cerbi. Acvaforte de Paul Pitritsch

La începutul secolului al XIX-lea, mai exact înainte de izbucnirea războiului ruso-otoman dintre anii 1806-1812, elita bucureșteană avea obiceiul să se plimbe cu trăsura de la Podul Mogoșoaiei la Herăstrău, conform mărturiei Christinei Reinhard (1773-1815), soția consulului francez la Iași, care, în trecere prin București, amintea: „Spre a urma obiceiul locului pe la apusul soarelui ne-am dus la Izvoare. Aceasta este plimbarea cea mai aleasă unde se adună toată societatea elegantă. Acolo, scoborându-ne din trăsură și așezându-ne pe pământul umed, căci întrebuițarea băncilor este necunoscută aici, avurăm plăcerea să privim mai multe feluri de îmbrăcăminte”.⁵⁸

⁵⁷ George Potra - op. cit., pp. 83, 84

⁵⁸ Ibidem, p. 109

După destrămarea grădinii lui Mavrogheni, porțiunea de drum dintre capul podului Mogoșoaiei și Herăstrău-Băneasa nu era un loc prea îmbietor, dată fiind câmpia pustie, fără copaci, însă generalul conte Pavel Dimitrievici Kiselev, președintele divanurilor Moldovei și Țării Românești, a știut să exploateze potențialul acestui loc, înființând, sub influența franceză a vremii, prima alee a Bucureștilor care, ulterior, a fost completată cu prima grădină publică a capitalei muntene.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Bucureștiul avea nenumărate locuri de de recreere, dacă ținem seama de faptul că orașul însuși era o însumare de grădini și dealuri cu vii, la care se adăugau atât minunatele păduri și grădini private, unele deschise temporar sau permanent publicului, cât și locurile de plimbare precum drumul spre Fântână sau Cișmeaua lui Filaret și cel care urcă Dealul Mitropoliei, ambele apropiate și amenajate însă pe proprietățile acestora din urmă. Dar, în același timp, Bucureștii resimțeau lipsa unei grădini publice, motiv pentru care Regulamentul Organic, redactat sub îndrumarea directă a lui Kiselev, pe baza raportului întocmit de comisia pentru înfrumusețarea orașului, prevedea crearea a trei locuri publice („piețe obștești,„) pe Podul Mogoșoaiei (pe locul unde a fost construit Teatrul Național), „la capul podului Mogoșoaiei în locul unde a fost grădina chioșcului lui Mavrogheni”⁵⁹ și în livada lui Filaret.

Dintre aceste trei locuri, atenția a fost concentrată asupra „aleii cea mare din capul podului Mogoșoaiei”.⁶⁰ Publicistul francez Ulysse Marsillac (1821-1877), sosit în București în 1852, oraș de care nu s-a mai despărțit până la sfârșitul vieții sale, a realizat o descriere sugestivă a terenului pe care urma să se transpună în practică proiectul „pieței obștești”: „La ieșirea de la bariera Mogoșoaiei, alcătuită dintr-o barmă mobilă, prevăzută cu dinți lungi și basculând cu ajutorul unui trunchi gros de o parte și a unui lanț de fier de cealaltă, se ajungea într-o vastă câmpie acoperită de crânguri. La stânga era o casă mare, înălțată deasupra unui izvor care tășnea sub o boltă la nivelul pământului; odăi frumoase ocupau primul etaj. Aceasta se numea Cișmeaua Mavrogheni, fântâna Mavrogheni. La dreapta, acolo unde clocește astăzi (în anul 1869, când publica relatarea Marsillac – n.a.) apa verzuie a lacului, era un turm cu o moară de vânt în vârf. Un drum strămt conducea prin mijlocul câmpiei până la un mare tufiș, cu totul impropriu împodobit cu numele de pădure. Era Băneasa”.⁶¹

⁵⁹ George Potra - Din Bucureștii de ieri, I, pp. 304, 322

⁶⁰ N. D. Popescu - Istoricul înființării poștei și grădinii Kiselev din București, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XV, 1914.

⁶¹ Ulysse de Marsillac - De Pesth a Bucharest. Notes de voyage, București, 1869, pp.141, 144

La 2/14 martie 1833, marele vornic Griogore Filipescu îl informa pe Kiselev că „s-a săvârșit cu cheltuiala statului alecoa cea mare din capul șoselei Podului Mogoșoaiei până la Băneasa, rămânând cusur numai așternerea cu nisip și răsădirea copacilor pe dealături, care și aceasta au început a se lucra”.⁶² Apare, așadar, pentru prima dată, oficial, denumirea de „Șosea”, de origine franceză, care se suprapunea cu cel de „alecoa cea mare”. Încă nu se construise grădina pe ambele laturi, ci doar se plantase un număr de copaci de-o parte și de alta a Aleii sau Șoselei Băneasa. În același timp, conform prevederilor Regulamentului Organic, domnul Alexandru Ghica (1834-1842) a dispus secarea bălților de pe ambele laturi ale Șoselei, prin săparea unor șanțuri spre Dâmbovița (în zona Sf. Elefterie) și spre Herăstrău, iar Sfatul Orășenesc hotărâ începerea unor plantări de arbori la capătul Podului Mogoșoaiei pentru un spațiu de „plimbare publică”, așa cum anunța, la 30 martie/11 aprilie 1842, presa vremii.⁶³

Deși puțin aspectuoasă, Șoseaua Bănesei era socotită un punct de atracție al Bucureștilor epocii regulamentare; transilvănenii George Barițiu și Timotei Cipariu vizitează viitoarea Capitală a României în august 1836 și o descrie fiecare în felul său. Pentru cel dintâi „este aleiul cel nou sădit și întins mai mult de un ceas afară din oraș”. Cel de-al doilea amintește de plimbarea bucureștenilor „la pădurea Băneasa, pe aleiul cel nou de câte patru rânduri de arbori pe amândouă părțile de drum, o podoabă cu care Bucureștii, peste puțini ani vor întrece pe multe orașe din Europa”.⁶⁴

Un an mai târziu, călătorul rus Anatol Nicolaevici Demidov surprindea mai realist aspectul de început al Șoselei: „Ne duserăm ca niște străini curioși să privim la lumea mare a acestei capitale care se plimbă la locul obișnuit de întâlnire, în trăsurile de fiecare zi, căci în orașul acesta fiecare are una. Acest loc de plimbare nu este vrednic de renumele de care se bucură, căci nu este altceva de cât o stradă mare, plină de praf și de fâgașuri. Când ai ajuns la marginea străzii (până aici se referă la Podul Mogoșoaiei – n.a.) și a orașului, ești victima unui hop supărător, pe un drum rău întreținut, pe care niște pomi puși de trei ani fac pe toți să nădăjduiască la nițică umbră, hotărâtă, se vede, să răcorească pe fericiții valahi ai veacului apropiat, dar care lasă pe călătorii din prezent pradă razelor dogorătoare ale soarelui. O câmpie nemărginită și mocirloasă, aceasta este perspectiva pe care o dă locul de preumblare. Oricum ar fi timpul, șirul de trăsurile e lung și înghesuit și se găsește acolo în fiecare seară, credincios întâlnirii, cu toată elita acestei

⁶² N. D. Popescu - op. cit., p. 176

⁶³ Dan Brândiș - op. cit., p. 197

⁶⁴ Vasile Netelea - Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin țara Românească în 1836, p. 126. Este exagerată înălțarea șoselei, chiar mergând pe jos, „mai mult de un ceas”. De obicei, se mergea în trăsură.

națiuni împetritate, care își schimbă astăzi obiceiurile ca și portul. Într-un cuvânt acest șir lung care trece prin prăfăria serii, aceste pene de pălării, aceste turbanuri și voaluri care se încrucișează pe lângă tine, alcătuiesc o priveliște cu totul ciudată și de o nouitate atrăgătoare”.⁶⁵ Oficial însă, Șoseaua Bănesii era „vestită pentru alea sa cea regulată de tei” și apreciată drept „cea mai desfătătoare și mai vizitată primblare a nobleții, vara, în serile zilelor senine”.⁶⁶

Cunoscător al problemelor Țării Românești și Moldovei, adept al unui spirit reformativ și ordonat, menit a pune capăt abuzurilor de orice fel, precum și inițiator al procesului de modernizare a orașelor, în frunte cu Bucureștii, unde a rezidat aproape tot timpul șederii sale în Principate, generalul conte Pavel Kiselev a beneficiat de o apreciere pozitivă în rândul societății românești extracarpătice. Deși Kiselev plecase din București la 11/23 aprilie 1834, întorcându-se în Rusia, același Demidov, așteptând să fie introdus la domnul Alexandru Ghica, remarcă în palatul domnesc că „salonul în care furăm primiți n-avea altă împodobire decât portretul generalului Kisseleff, un om de bine și de inimă, al cărui portret venerat se întâlnește pe cele mai umile, ca și pe cele mai nobile zidiri”.⁶⁷ Iar diplomatul rus N. K. Giers, care a vizitat Bucureștii în decembrie 1841, observa, la rândul său, că „amintirea generalului Kisseleff, care și-a petrecut cea mai mare parte a timpului său la București, era mai vie aici decât la Iași. Românii vorbeau despre dânsul cu mult entuziasm”.⁶⁸

⁶⁵ Anatol Demidov - O călătorie în Rusia de miazăzi și Crimea prin Ungaria, Valachia și Moldova, traducere de V. Ghiboldan, București, f. a., pp. 17, 18

⁶⁶ Dan Berindei - op. cit., p. 193

⁶⁷ Anatol Demidov - O călătorie în Rusia, pp. 18, 19

⁶⁸ George Potra - Bucureștii văzuți de călători străini, p. 180

Pavel Dimitrievici Kiselev în epoca regulamentară

Expresie a „recunoștinței și dragostei nației românești”⁶⁹ față de generalul Kiselev, Obșteasca Adunare a propus o lege prin care acestuia din urmă să i se acorde diploma de împământenire cu toate privilegiile celei mai vechi nobilități pămâtenene, lucru care a fost acceptat după unele ezitări de către Kiselev, în anul 1841, însă ideea ridicării unei statui în cinstea generalului a fost refuzată ferm de către acesta, invocând faptul că „numai viitorul poate da o asemenea cinstire”.⁷⁰ În condițiile în care domnitorul Gheorghe Bibescu (1842-1848) a insistat pentru ridicarea unei statui a generalului pe Podul Mogoșoaiei, pe locul unde ulterior a fost realizat Teatrul Național, „spre vecinica pomenire a facerilor de bine ce acest bărbat a revărsat asupra Țării Românești”, inițiind chiar un proiect de lege și stabilind suma de 15.000 de galbeni, Pavel Kiselev, consecvent cu sine însuși, s-a împotrivit din nou, cerând lui Bibescu ca fondurile votate pentru statuia sa „să poată sluji la vreun lucru de folos public pentru orașul București, unde am avut prilejul să culeg atâtea semne de iubire din partea locuitorilor”. Propunerea generalului era ca suma destinată ridicării statuii să fie folosită în alt scop, și anume pentru realizarea „(...) unei fântâni, a unui pod, a unei șosele sau orice altă lucrare folositoare ar fi un monument pe care l-ași primi cu recunoștință, în deplina-mi credință că acești buni

⁶⁹ N. D. Popescu - op. cit., pp. 195-196

⁷⁰ Ibidem, p. 198

români se vor folosi de dânsul și-și vor aduce aminte prin folosul însuși de care le va fi el, de principiul pe care mi-am întemeiat administrațiunea”.⁷¹

Odată exprimată opțiunea generalului Kiselev în privința folosirii banilor destinați ridicării monumentului său, domnitorul Gheorghe Bibescu a repartizat această sumă pentru amenajarea Pieții Kiselev de pe Podul Mogoșoaiei, pentru alimentarea cu apă a Bucureștiului, pentru reamenajarea aleii Băneasa și pentru realizarea, la începutul acesteia, a unei grădini. Grădina a fost de altfel cea dintâi lucrare care a fost transpusă în practică și singura care, parțial, s-a menținut până în zilele noastre. Astfel, la 14/23 august 1843, Gheorghe Bibescu hotărâ ca cei 15.000 de galbeni necesari pentru ridicarea monumentului generalului să fie folosiți „pentru aducerea cișmelelor în Capitală” și pentru „(...) dregerea și înfrumusețarea Șoselei Kisseleff, pentru a cărei statomică ținere în bună stare, Noi vom hotărâ deosebit fond anual”.⁷² Totodată, Gheorghe Bibescu publica, în aceeași zi (14/23 august 1843), în „Buletinul Oficial”, o ordonanță prin care arăta că, ținând seama de necesitatea unui loc de plimbare „obștească”, de deprinderea publicului de a folosi pentru aceasta „șoseaua din capul Podului Mogoșoaiei” și de dorința contelui Kiselev, dispunea ca „suma de 50.000 de lei să fie întrebuințată în înfrumusețarea șoselei Kisseleff; și spre acest sfârșit cerem a ni se supune de către acel Departament proiect de lucrare ce va fi a se face într-acesta. Iar pentru ținerea în bună stare a șoselei Kisseleff, precum și pentru măturarea și udarea uliței Mogoșoaiei ce duce la numita șosea, Noi hotărâm pe fiecare an 40.000 lei din adaosul venitului, ce în sesia trecută s-a făcut Capitalei Bucureștiului, și această sumă se va începe a se slobozi de la 1 noiembrie viitor”.⁷³

Practic, actul de la 14/23 august 1843 reprezintă data de naștere a Șoselei Kiselev, numită astfel pentru prima dată, și, în același timp, a grădinii de pe laturile capătului de sud al ei, concepută, inițial, modest, ca „înfrumusețare”. Cum numele Șoselei Kiselev s-a păstrat din 1843 până astăzi, vreme de 165 de ani, pe drept cuvânt s-a apreciat că „puține străzi din București pot să se mândrească cu o numire atât de veche, fără a i se fi schimbat în decursul timpului”.⁷⁴

În condițiile în care a fost hotărâtă „înfrumusețarea” Șoselei Kiselev, primul pas a fost achiziționarea terenului de formă dreptunghiulară de o parte și de alta a acesteia, care se întindea de la sud de rondul întâi și până la

⁷¹ Gheorghe Bibescu - Domnia lui Gheorghe Bibescu. Corespondență și documente. I, București, 1893, p. 193

⁷² Ibidem, p. 202

⁷³ N. D. Popescu - op. cit., p. 207

⁷⁴ George Potra - Din Bucureștii de ieri, I, p. 329

cel de-al doilea rond⁷⁵ cu alte cuvinte, după configurația actuală a locului, din dreptul străzii Monetăriei și a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, care a ocupat prelungirea acestuia până la șoseaua Aviatorilor, și până la strada arhitect Ion Mincu. Partea stângă, cuprinzând porțiunea de nord a ansamblului ctitorit de către Nicolae Mavrogheni până spre spitalul Filantropia și până la Cimitirul Luteran, desființat la începutul secolului XX, a fost răscumpărată de la epitropia Bisericii lui Mavrogheni. Partea din dreapta Șoselei, cuprinzând terenurile de astăzi, începând din dreptul Institutului Geologic, cel al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” și până în dreptul Bufetului și a Statuii Aviatorilor, a fost cumpărată prin licitație.

Următorul pas a fost alegerea unui peisagist, adică a unui proiectant de grădini, pentru realizarea planului noii grădini publice, care trebuia, ca și Șoseaua, să poarte numele lui Kiselev. Marele vornic dinlăuntru (ministrul de interne de astăzi) Barbu Știrbey s-a adresat baronului Philippsborn, reprezentantul Curții de la Viena la București, care a reușit să-l convingă pe baronul Hegal, directorul grădinilor imperiale austriece, să trimită la București pe însuși peisagistul său, Carl Friedrich Wilhelm Meyer (1814-1852).

Carl Friedrich W. Meyer

⁷⁵ N. D. Popescu - op. cit. Numerotarea rondurilor de la Șosea este diferită la diverși autori. Cea corectă indică rondul întâi, cu fântână arteziană din 1847 (astăzi dispărută), după Biserica Mavrogheni, respectiv nivelul nordic al capătului Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, rondul doi, în centrul căruia s-a ridicat în secolul XX un alt havuz (și acesta dispărut), la capătul grădinii Kiselev, la intersecția Șoselei cu strada arh. Ion Mincu, și rondul trei la Arcul de Triumf. Este eronată indicarea, până la primul război mondial, a rondului doi la Arcul de Triumf și rondul trei la Piața Presii Libere.

După ce a încheiat contracte cu Vornicia și Sfatul Administrativ pentru realizarea grădinii de la Șoseaua Kiselev – în suprafață de 150 x 100 de stânjeni - Meyer a proiectat, în anul 1844, o nouă răsădire a copacilor mărunți de pe marginea Șoselei, propunând câte două rânduri de tei în locul salcânilor, pentru fiecare parte a Șoselei, ceea s-a și realizat.

Așadar, este evident că peisagistul Meyer a fost chemat la București în anul 1843 pentru a realiza la Șoseaua Kiselev *prima grădină publică din Capitala Țării Românești*.

Cu toate că lucrările au continuat până în anul 1848, în linii mari, grădina de la Șoseaua Kiselev era trasată și plantată, având peluze și ronduri de flori.

Acuarela realizată de către Charles Doussault, care îl reprezintă pe beizadea Grigore Ghica (1813-1858) în plimbare la Șosea într-o elegantă trăsură, ne înfățișează Șoseaua Kiselev, așa cum arăta aceasta la 1845, precum și marginea grădinii cu același nume.

La 23 septembrie/5 octombrie 1847, în prezența domnului muntean, a elitei și a unui numeros popor, s-a inaugurat bazinul cel mare, cu stânci artificiale și jocuri de ape țâșnitoare, în spatele Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”. Din presa vremii, aflăm că după slujba de sfințire a bazinului, jocul de ape a țâșnit la mare înălțime, în fața unui număr mare de bucureșteni care se înghesuiau pe aleile parcului. Pe partea cealaltă a șoselei, se aflau trei corturi împodobite în culorile tricolorului, în dreptul rondului întâi, ornat cu steaguri și ghirlande verzi, unde cântau muzici românești, în creme ce soldații se înșirau pe ambele laturi ale Șoselei de la bariera Podului Mogoșoaiei până la primul rond.

Bazinul din spatele Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”. Fotografie realizată înainte de 1910

Strălucirea Șoselei și a grădinii Kiselev s-a menținut în timpul evenimentelor tumultuoase produse de revoluția de la 1848; astfel, guvernul provizoriu a organizat în această grădină o mare festivitate în cinstea lui Suleiman pașa, trimisul sultanului: „Începând de la capul Podului Mogoșoaiei, toată grădina era frumos iluminată și bazinurile aruncau neconținut razele lor de apă. Serbarea a început la ora 9 (seara), iar balul a ținut până dimineața. Suleiman pașa a rămas aproape de miezul nopții”.⁷⁶

O sugestivă descriere a grădinii Kiselev așa cum arăta aceasta în 1848 ne-a parvenit de la Aurelie Ghica, soția beizadelei Grigore Ghica, fostă domnișoară Soubiran, care, deși nu aprecia Bucureștii, oraș pe care îl găsea „pompos și primitiv”, nota plină de entuziasm că „la una din marginile orașului se întinde o cale de plimbare numită Șoseaua, care poartă întru totul pecetea unei civilizații care aspiră primordial la eleganță. Pe lungă sa allee se dezvoltă acest lux de trăsuri cu vizitii purtând o livrea strălucitoare amintindu-ți de Londra sau Paris, în timp ce populația amestecată și pitorească a pietonilor se răpândește printre boschetele care o încadrează pe ambele părți. Fântânile, florile, arborii fac din acest loc de plimbare un repaus încântător. Mulțimea și izolarea, zgomotul și liniștea se pot întâlni acolo și cine ar trece prin această barieră (de la capul Podului Mogoșoaiei – n.a.), într-o frumoasă zi de duminică, atunci când soarele strălucește în toată splendoarea sa, femeile purtându-și toaletele lor și muzica militară cântând cu fanfara ei răsunătoare, s-ar crede la porțile Neapolului sau ale Milanului”.⁷⁷

În ceea ce îl privește pe Carl F. W. Meyer, acesta ajunsese, în anul 1848, la 34 de ani, directorul grădinii pe care o concepușe, însă aprecierile cu caracter calomniator care l-au vizat, născute de un rival cu porniri invidioase, l-au determinat să părăsească Bucureștii pentru a da curs invitației sultanului Abdul Medjid de a deveni directorul grădinilor acestuia, dar planurile sale au fost curmate brusc, în condițiile în care, la 3/15 august 1852, Meyer se stingea din viață, răpus de o febră tifoidă, la numai două săptămâni după decesul, din același motiv, al surorii sale, Doris Meyer. A fost înmormântat la 4/16 august 1852, în cimitirul luteran aflat la hotarul de nord-vest a grădinii Kiselev, creația sa, de care nu s-a despărțit nici măcar în anul 1914, când cimitirul a fost dezafectat, iar osemintele i-au fost reînchinate nu departe de Biserica Mavrogheni.

⁷⁶ George Potra - op. cit., pp. 329, 330

⁷⁷ Idem, Bucureștii văzuți de călătorii străini, p. 196

În timpul noii administrații rusești, Șoseaua și grădina Kiselev au continuat să se dezvolte, astfel încât, în anul 1853, jurnalistul englez O Brein aprecia grădina de la Șosea drept „una din cele mai frumoase din Europa, iar pe la 1854, schița unui artist german ilustrează săniile ușoare zburând iarna la șosea, „în trapul cailor acoperiți cu valtrupuri ornate cu steme sau monograme”⁷⁸, vizitând Bucureștii în 1856, tânărul socialist german Ferdinand Lasalle (1825-1864) aprecia Șoseaua Kiselev ca fiind una „splendidă, bine întreținută, stropită zilnic, loc de plimbare diurnă pentru trăsurile boierești, în sunetele muzicii militare. Defilau cel puțin patru sute de trăsură. Și între ele, ce strălucitoare echipaje! Și armăuți în aur! Și costumele grecilor! Și lacheii în roșu, cu bărbi albe până la brâu! Și cocoanele, cocoanele, cocoanele! Freschețea toaletelor, trăsăturile nobile ale feței pe care tenul palid le făcea și mai interesante și mai doritoare”⁷⁹.

Săni la Șosea la 1854

În anul 1857, medicul german Wilhem Derblich nota că orice călător care, după ce străbate câmpia prăfuită de la nord de Băneasa, la intrarea pe Podul Mogoșoaiei „se regăsește deodată pe un teren acoperit cu flori și polen. Ochiul său se bucură de perspectiva unui parc atrăgător, la stânga și la dreapta vede straturi de flori aranjate artistic și ingenios. Urechea e desfundată de melodiile fermecătoare ale unei muzici militare, care cântă gratuit, dar minunat. Din bazine mărețe se înalță cu avânt îndrăzneț coloane

⁷⁸ Constantin C. Giurescu - *Istoria Bucureștilor*, București, 1967, p. 128

⁷⁹ George Potra - *Bucureștii văzuți de călători străini*, p. 207

de apă răcoritoare. În mai multe alei strălucesc echipaje impecabile, în care cucoane și domni îmbrăcați bogat se lasă umbrii de arborii ce stau aproape unii de alții. De două ori pe săptămână însă – duminica și joia – e corso deosebit de mare, în care se desfășoară un lux extraordinar. Cel ce nu are trăsură proprie trebuie să se lase văzut cel puțin într-o birjă, de care poți alege după bunul plac”.⁸⁰ „Pe șosea spre Podul Mogoșoaiei – nota Derblich în continuare – te simți oarecum ca și într-un salon mareț, pompos, într-o societate strălucită, unde te prezinți ca să fii observat și dacă e posibil, să fii admirat”.⁸¹

Totodată, medicul german oferă informații și despre o serie de monumente care întregesc imaginea zonei la 1857: „În partea stângă a șoselei – venind dinspre Băneasa – se află frumoasa vilă a lui Cantacuzino, iar spre dreapta în apropierea Spitalului Filantropia un monument de marmură ridicat în memoria soldaților austrieci morți în Principatele române”.⁸²

Evoluția Șoselei Kiselev, care s-a extins atât spre sud, până spre capătul Podului Mogoșoaiei, cât și spre nord, dincolo de capătul grădinii cu același nume (actuala stradă arh. Ion Mincu), adică până la rondul al doilea, este surprinsă de scriitorul german Richard Kunisch; acesta împărțea Șosea Kiselev în trei părți; despre prima amintea că se întinde de la bariera Podului Mogoșoaiei și până la rondul întâi, fiind ornată cu o fântână arteziană (astăzi dispărută) și „lungă de câteva sute de pași și e folosită numai pentru umblatul cu trăsura”; cea de-a doua parte, „cea mai bine îngrijită”, străbătea grădina Kiselev, iar la capătul acesteia, plimbarea se oprea și trăsurile întorceau; cea de-a treia parte a Șoselei, nespecificată ca întindere, care tocmai se amenaja, realiza „trecerea de la șosea la celelalte drumuri obișnuite ale Valahiei”.⁸³

R. Kunisch mai menționează că, vara, plimbările aveau loc între orele 7 și 9 seara (iarna între 2 și 4 după-amiaza), dat fiind că dimineața Șosea era stropită; rondul întâi era înșesat de trăsuri, care mergeau la pas, pe patru rânduri pe partea înconjurată de grădină a Șoselei; ulanii cu stegulețe păstrau rânduiala pe mijlocul acesteia, două muzici militare cântau fără răgaz, iar pe aleile de „pe ambele margini era un adevărat fluviu de plimbători, doamne și domni”, întrucât, accentuează scriitorul, „acolo și numai acolo se poate merge pe jos. În restul orașului plimbarea se face numai cu trăsura, dar odată ajuns la șosea te cobori din ea și te plimbi pe frumoasele alei. Unii mai

⁸⁰ Ibidem, pp. 212 - 213

⁸¹ Ibidem, p. 215

⁸² Ibidem, p. 213

⁸³ George Potra - Din Bucureștii de ieri, I, p. 330

pretențioși fac un tur în trăsură și de abia apoi se plimbă pe jos. O astfel de ocazie nu se scapă bucuros în orașul în care se consideră drept necuviință să parcurgi și cel mai scurt drum pe jos”.⁸⁴

Includerea atât a grădinii, cât și a Șoselei Kiselev în perimetrul Bucureștilor s-a realizat în condițiile în care a crescut numărul construcțiilor particulare din jurul Șoselei, astfel încât, în anul 1864, bariera de la capul Podului Mogoșoaiei (din Piața Victoriei de astăzi) a fost mutată la rondul al doilea, pe unde, în mai 1866, a intrat în Capitală, viitorul rege Carol I.

Nu trebuie înțeles până în acest punct al lucrării noastre că Șoseua Kiselev avea un caracter exclusivist, aristocratic, atât timp cât lumea țărănească ajungea până în pragul grădinii Kiselev, în condițiile în care, între aceasta din urmă și Șoseaua Nouă (Bulevardul Aviatorilor), se afla, la mijlocul secolului al XIX-lea, hanul Neculcea, un „adevărat caravansera de tip bucureștean vechi, cu cârciumă, cafenea, povarnă și un șir de camere lungi și joase, cu grajduri, acareturi, fântâni și jgheaburi pentru adăpostul vitelor, unde poposeau țărani (mai ales marța și vinerea când era zi de târg), care aduceau în carele lor tot felul de mărfuri pe care le vindeau în piețele orașului București”.⁸⁵ Hanul a fost demolat după anul 1875, sub mandatul primarului Pake Protopopescu, iar în locul său s-a amenajat prelungirea grădinii Kiselev spre Piața Victorie, pe care, ulterior, s-a construit Institutul Geologic (1906). În 1869, Ulysee de Marsillac reușea să surprindă caracterul ambivalent, popular și elitist, al acestei Șosele, amintind că „șoseaua Kiselev se compune dintr-o mare cale macademizată (pietruită după sistemul Mac Adam – n.a.), străbătută fără de deosebire de care grele cu fân, trase de boi sau de bivoli, de elegante calești cu atelaje mărețe, de birje de voiaj fragile și greoaie și de nenumărate droști, singurele trăsură de piață care se găsesc la București, căci cupeurile sunt interzise, nu se știe prea bine de ce. Nu rareori se vede aici un șir de căruțe încărcate cu legume, cu scânduri sau cu olărie de rând. Aceasta scoate din răbdări pe unii oameni. Dorobanții se supără și strigă – acum câțiva ani loveau. Țărani rămân impasibili și nu este un contrast mai desprețuitor decât cel al acestor buni oameni, pe cap cu căciula și acoperiți cu sarica din blană de berbec, basorelieful coborâte de pe columna traiană, mergând fără probleme alături de nobile doamne acoperite de panglici și dantele, de cavaleri cu vestă scurtă și de lachei cu livrea aristocratică. Toate femeile care se respectă trebuie să meargă, o dată pe zi, după prânz, în timpul iernii, să-și plimbe lenea între teii de la șosea. Este un asalt de toalete care scutesc de orice comentarii”.⁸⁶

⁸⁴ Ibidem, pp. 330 - 331

⁸⁵ Ibidem, p. 494

⁸⁶ Ulysee de Marsillac - op. cit., pp. 137 - 138

Pentru a se evita aglomerarea Șoselei din dreptul grădinii Kiselev de care și căruțe, cum am văzut că subliniasă Ulysee Marsillac, la nord de grădină, Șoseaua a fost fost legată atât cu Calea Herăstrăului (Calea Dorobanți), cât și cu Bulevardul Filantropia (Ion Mihalache), astfel încât, în anul 1875, odată înlăturată aglomerația, Șoseaua i se părea diplomatului francez Charles Louis-Stanislas de Moy drept „bulavardul Champs Elysees al Capitalei României, vast loc de plimbare înconjurat la dreapta și la stânga de parcuri englezești foarte agreabile și care se întind departe în câmpie. Acolo, în timpul sezonului, aristocrații din naștere sau ai banului, vin să-și arate echipajele și toaletele. În mare parte, acest lux este furnizat de Paris. Sunt adesea două sau trei rânduri de trăsură, pe ambele părți ale aleii și nici la Champs Elysees, în frumoasele zile de iarnă, nu găsești echipaje mai bogate, rochii mai frumoase și livrele mai somptuoase”.⁸⁷

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, datorită țigăncușelor care vindeau flori, echipajelor frumoase și călăreților distinși care puteau fi remarcăși la Șosea, călătorii străni care vizitau Bucureștii asemănau – păstrând proporțiile – suprafața care se întindea de la Capul Podului Mogoșoaiei și rondul doi, adică Șoseaua și grădina Kiselev, cu Champs Elysees și Bois de Boulogne din Paris și cu Prater al Vienei; astfel, în anul 1877, ziaristul franco-polon A. Mlochowski de Belire amintea – referindu-se desigur la Șosea – că „aleile acestei Bois de Boulogne sunt cam prea golașe, dar arborii sunt bine întreținuți de grădinari francezi”, iar în același an, jurnalistul franco-austriac Frederic Kohn-Abrest compara plimbarea de la șosea cu o „plimbare de-a lungul Prater-ului”.⁸⁸

La începutul deceniului 10 al secolului al XIX-lea, vechiul „bufet” de la capătul părții drepte a grădinii a fost înlocuit cu o construcție (care se vede și astăzi) realizată de către arhitectul Ion Mincu, în stil românesc, așa cum fusese prezentată la expoziția internațională de la Paris (1892).

În condițiile în care Șoseaua s-a întins semnificativ spre nord, grădina Kiselev și-a schimbat treptat forma, ajungând din dreptunghiul existent în anii 1844-1845 într-un triunghi cu vârful ascuțit spre Piața Victoriei. Planul-perspectivă al orașului realizat în 1895 de către M. G. Mumuianu ne-o înfățișează astfel, având în partea stângă doar clădirea mare a Monetăriei Statului (în dreptul Spitalului Filantropia), ale cărei ultime construcții de pe strada Monetăriei au fost demolate în 1935, și Biserica Mavrogheni, iar în partea dreaptă doar drumul care făcea legătura între Șoseaua Kiselev și Șoseaua Nouă.

⁸⁷ George Poenă - Bucureștii văzuți de călători străini, p. 229

⁸⁸ Ibidem, p. 241

În ciuda aprecierilor pozitive legate de Șosea și grădina Kiselev, mai mult sau mai puțin obiective, mai mult sau mai puțin exagerate, nu trebuie să considerăm că această parte din București, care încerca să se apropie de civilizația occidentală, caracteriza orașul nostru în condițiile în care, la capul Podului Mogoșoaiei, deci la doi pași de grădina Kiselev, existau „cîrciumi, simigerii, brutării și tot felul de șandramale” frecventate de „servitorimea bucureșteană, compusă mai cu seamă din popoarele transilvănene: săcui, sași și români, femei și bărbați”.⁸⁹ Aceste cîrciumi și șandramale au fost dărâmate la începutul secolului XX, odată cu ridicarea Muzeului de Științe Naturale „Grigore Antipa” (1906). Totodată, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul veacului următor, în spatele grădinii Kiselev, exista un drum de țară, „o uliță nepavată și întunecoasă”, pretențios numit Șoseaua Nouă – care ulterior s-a prelungit spre Herăstrău – „în care domnea în permanență, primăvara, toamna și iarna un noroi urăcios și adînc ce emana niște mirosuri miasmatic”. Emanoil Hagi Mosco amintea, înainte de 1910, că „vara drumul e miserabil de primitiv, nepavat, cu șanțuri adînci de ambele părți, plin de gropi, cu praf de două palme; șerpuiește paralel cu drumul (Șoseaua Kiselev – n.a.) atît de îngrijit al echipajelor și automobilelor de lux”.⁹⁰

La începutul secolului XX, bucureșteanul din clasa de mijloc sau chiar mai de jos, care nu dispunea de trăsură, dar era dornic să ajungă la grădina Kiselev, putea lua tramvaiul cu un singur cal din Piața Victoriei care, „urcând o pantă în spatele Institutului Geologic și trecând printre salcâmii piperiniciți și albi de praf de pe laturile drumului” (Bulevardul Aviatorilor, n. a.), ajungea spre locul unde se află astăzi Statua Aviatorilor, cotind apoi la stînga spre punctul terminus de la Bufet. În acest loc, lumea pietonilor modești se răspîndea printre aleile grădinii⁹¹, spre chioșcul muzicii militare sau pentru a asista la marele spectacol oferit de trăsuri, bicicliști și, ulterior, de automobile, întrucît „moda este să te vadă lumea la Șosea, iar nu să admiri natura. Este epoca de cea mai mare afinență a bucureștenilor la Șosea din preajma primului război mondial, epoca bătailor cu flori, a carelor alegorice, a muscalilor și a automobilelor cu viteză redusă”.⁹² În același timp, este și perioada de apogeu a Șoselei Kiselev și a grădinii cu același nume, pentru că după primul război mondial, rostul acestora s-a modificat, pierzându-și treptat însemnătatea, în condițiile în care rondul doi sau „rondul

⁸⁹ Ibidem, p. 258

⁹⁰ Emanoil Hagi - Mosco - București. Amintirile unui oraș, p. 117

⁹¹ Pe partea dreaptă a Șoselei erau o alee pentru pietoni și una pentru pietonii-călăreți, iar pe stînga - una pentru pietoni și alta pentru bicicliști.

⁹² Dumitru Minevici - Momente din istoria unei vechi artere bucureștene: șoseaua Kiselev, p. 382

mare” – care, în virtutea tradiției, era un reper important în plimbările de la Șosea – de la capătul grădinii se mutase la Arcul de Triumf, iar rondul trei devine cel de la Piața Presei Libere de astăzi, pe unde șoseaua pavată ducea spre Băneasa, pe lângă complexul de lacuri, legate și asanate în 1933, sub numele de Herăstrău. „E un dute-vino de mașini până la câmpul de aviație și până la pădurea din apropiere, până la apele lacului Băneasa”, nota Paul Morand în vara anului 1934.⁹³

Bătaie cu flori la Șosea la 1908. Tablou de Ștefan Luchian

După cel de-al doilea război mondial, grădina Kiselev a fost complet abandonată de către autorități, transformându-se dintr-un loc bine îngrijit, cu alei simetrice, bine măturat și stropit cu regularitate într-un parc natural, sălbătic, pe care trecătorul îl crede rămășița unei vechi păduri. Iar în ceea ce privește Șoseua Kiselev, chiar dacă și-a păstrat numele, aceasta a devenit un bulevard citadin, cu vile vechi și aspectuoase pe partea stângă, până la Arcul de Triumf, și construcții socialiste, pe cea mai mare parte a laturii opuse.

În încheiere, câteva cuvinte despre personajul al cărui nume îl poartă atât șoseaua, cât și grădina, Pavel Dimitrievici Kiselev, un simpatizant necondiționat al românilor, a căror Unire din 1859 o susținuse în calitate de ambasador al Rusiei la Paris (1856-1862). Cel mai adesea i s-a atribuit construirea Șoselei și chiar a grădinii care purtau numele său, deși rolul său în ivirea acestora a fost cu totul altul, astfel încât, la cinci ani după moartea generalului, ziaristul franco-austriac F. Kohn Abrest amintea de „Șoseaua

⁹³ Paul Morand - Bucharest, Paris, 1935, pp. 182 - 183

construită de Kiselev la 1829"⁹⁴, iar gazetarul român Teofil Frâncu relatează, în 1902, că, în ceea ce privește „întinsa câmpie dintre București și comuna Băneasa, în timpul ocupațiunii muscălești, generalul rus Kiselev a plantat-o cu arbori între care esența principală o formează teii".⁹⁵ Chiar și arhitectul-istoric Grigore Ionescu credea în 1938 că șoseaua a fost tăiată „în 1832 de generalul conte rus Kisseleff, al cărui nume îl poartă".⁹⁶

În concluzie, putem menționa faptul că influența spiritului occidental care și-a făcut simțită prezența în societatea românească la începutul secolului al XIX-lea s-a manifestat și sub aspect edilitar-urbanistic, prin crearea primei grădinii publice din București, un loc de întâlnire al aristocrației - și nu numai - din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului următor.

Summary

The Russian Pavel Dimitrievici Kiselev⁹⁷ (1788-1872) played an important part in the modernization of Bucharest. His name was preserved with consideration in the Bucharest urban history.

⁹⁴ George Potra - op. cit., p. 241

⁹⁵ Teofil Frâncu - Preumbilări, p. 217

⁹⁶ Grigore Ionescu - București, p. 315